

Migrantke brez dokumentov kot »nove služkinje« v Nemčiji

Uvod: migracije in globalizacija trga reproduktivnega dela

V 19. in v začetku 20. stoletja je bilo delo služkinje v meščanskih družinah za mlade ženske s podeželja edina možnost oditi v mesto in se samostojno preživljati. Konec 19. stoletja je v Nemškem cesarstvu petina žensk delala kot služkinja (Lutz, 2002a: 161). Po drugi svetovni vojni se je domnevalo, da je ta poklic večinoma izginil, v zadnjih dveh desetletjih pa se v Nemčiji za opravljanje reproduktivnih del v gospodinjstvih¹ (čiščenje, vzdrževanje in urejanje bivalnih prostorov ter nega in varstvo otrok, ostarelih in bolnih) spet čedalje bolj zaposlujejo plačane delavke. Današnje »nove služkinje« (Lutz, 2002a) prihajajo v nemška mesta večinoma iz drugih držav in z drugih celin. Po njihovi delovni sili je veliko povpraševanje, hkrati se soočajo z restriktivnimi migracijskimi politikami, ki zelo omejujejo možnosti za pridobitev dovoljenja za bivanje in delo, kar je pogoj za dostop do pravic in vključenost v družbo. Tako živijo v Nemčiji »brez papirjev«, nevidne in potisnjene na rob družbe.

Razmere v Nemčiji so del globalnih procesov. Medtem ko se v centrih globalnega kapitalizma čedalje bolj širi storitveni sektor in se industrijska proizvodnja vse bolj seli v države globalne periferije, kjer je delovna sila cenejša in brezpravnejša, po drugi strani s periferije v centre prihaja delovna sila, ki jo migracijske politike in politike trga dela kanalizirajo na nekaj omejenih, dereguliranih, slabo plačanih in nizko vrednotenih področij dela, ki jih ni mogoče »eksteritoriarizirati«. Gre predvsem za kmetijstvo, gradbeništvo, čiščenje poslovnih in proizvodnih prostorov, gastronomijo in osebne storitve, kot so gospodinjska dela, skrbstveno delo oz. nega in varstvo otrok, ostarelih in bolnih na domu ter seksualno delo. Ti migranti in migrantke s periferije v državah centra iščejo možnosti preživetja in/ali nove perspektive zase in za svoje bližnje. S pospešeno in poglobljeno globalizacijo kapitalizma se neenakosti na globalni ravni in znotraj posameznih držav, še posebej na periferiji, povečujejo. Razmere v matičnih državah

¹ Govorim o gospodinjstvih in ne o družinah, kar osvetli raznolikost življenjskih skupnosti, ki ne ustrezajo prevladujočemu modelu nuklearne družine (heteroseksualen par z otroki), npr. sestavljene družine, homoseksualni pari, enočlanska gospodinjstva, enostarševske družine, intergeneracijske skupnosti, skupnosti brez sorodstvenih povezav (posebej razširjene med študentsko populacijo) itd.

² Delitev na produktivno in reprodukativno delo je sicer problematična, saj predpostavlja, da reprodukativno delo ne proizvaja vrednosti. Vendar pa po drugi strani ta izraz dobro zajema tako dimenzijo »reproduciranja« oz. regeneriranje posameznikov kot tudi dimenzijo reproduciranja družbe.

³ Lutz in Schwalgin (2005: 8) med drugim naštejeta sposobnost organiziranja in razporejanja časa, sposobnost empatije in samorefektivnosti, psihološko znanje, natančnost, potrpežljivost, vzdržljivost, discipliniranost, dober spomin.

ljudem ne omogočajo zadovoljlitve njihovih aspiracij, velikokrat pa tudi ne dostojnega preživetja. V številnih državah položaj še zaostrejuje vojne oz. povojna uničenja, delovanje paravojaških organizacij, diktatorski režimi, diskriminacija ali preganjanje določenih družbenih skupin ipd.

Vendar strukturni dejavniki procesov migracij ne razložijo v celoti. Migranti/ke niso le objekti strukturnih pritiskov; migracija oz. beg iz svoje države in življenje v tujini zahtevajo zavestno odločanje in aktivno delovanje. Hkrati pa se ni mogoče osredotočati le na dimenzijo delovanja in je povečevati, kajti za številne migrant/ke so razpoložljive alternative zelo omejene s strukturnimi okviri. Upoštevati je torej treba, da kompleksne hierarhične strukture družbenih razmerij in institucionalne ome-

jitve, ki so zunaj vpliva posameznika, zakoličijo manevrski prostor za individualne odločitve in delovanje migrantov/k.

Del teh kompleksnih procesov je torej tudi globalizacija trga gospodinjkega in skrbstvenega dela. Ženske iz Srednje Amerike in Karibov migrirajo v ZDA in Kanado, iz Ekvadorja in Peruja v Španijo in Italijo, iz Indonezije v bogatejšo azijske države, s Šrilanke v bogate naftne države Bližnjega vzhoda, ženske iz vzhodne in jugovzhodne v zahodno Evropo, ženske s Filipinov v 160 različnih držav, skratka ženske z globalne periferije migrirajo v globalne centre in tam prevzemajo reprodukativna dela v domovih višjega in srednjega sloja.

Reprodukativna dela² imajo v veliki večini družb nizek družbeni prestiž in pogosto sploh niso šteta kot delo. Prevladujejo predstave, da se ta dela opravljajo »mimogrede«, da je njihovo opravljanje samo po sebi nagrada (»delo iz ljubezni«) in da so zanje »po naravi« primerne predvsem ženske. Hkrati vedno znova ponavljajoče se čiščenje in vzdrževanje bivalnih prostorov, oblačil in drugih predmetov, pripravljane hrane ter nega in varstvo odvisnih članov gospodinjstev omogočajo »regeneriranje« oz. »obnavljanje« posameznikov in njihovega osebnega okolja ter s tem njihovo nemoteno delovanje in vključevanje v procese kapitalistične produkcije. S tem so ta nevidna, vsakdanja dela nujna osnova za reproduciranje (kapitalistično urejene) družbe: »obnavljanje življenja je oblika dela, vrsta produkcije, ki je tako temeljna za nadaljevanje družbe, kot je produkcija stvari«. (Laslett in Brenner, 1989 v Hondagneu-Sotelo, 2001: 23) Ta dela v nasprotju s prevladujočimi prepričanji zahtevajo celo vrsto sposobnosti in znanj³ ter so fizično in psihično naporna.

Organizacija reprodukativnega dela v Nemčiji

Ženske v (Zahodni) Nemčiji od 50. let naprej postopoma v čedalje večjem deležu vstopajo na trg plačanega dela, reprodukativno delo v okviru doma oz. družine pa se ni enakomerneje razporedilo med spoloma, niti ni država zagotovila zadostnega obsega javnih storitev na tem področju. Hkrati so se potrebe po teh delih povečale: vse več je enostarševskih družin, veliko delovnih mest zahteva fleksibilno razpoložljivost, s staranjem družbe narašča število nege in oskrbe potrebnih ostarelih, zaradi večje mobilnosti prebivalstva znotraj države različne generacije ene družine živijo geografsko oddaljene, tako da npr. odrasli otroci, tudi če bi hoteli in zmogli, ne morejo prevzeti skrbi za ostarele starše, stari starši pa ne za vnuke.

V teh razmerah se je v zadnjih dveh desetletjih okrepila težnja po prelaganju reproduktivnih del v gospodinjstvih na plačano delovno silo,⁴ v veliki večini ženske in med njimi predvsem Druge ženske – migrantke in pripadnice etniziranih manjšin (tj. potomke migrantov/k, ki so rojene v državi). Tako delitev dela med spoloma ostaja v glavnem nedotaknjena, reproduktivno delo se prerazdeljuje med ženskami, in sicer po oseh neenakosti glede na slojevsko pripadnost in pripadnost etniziranim skupinam ter po osi neenakosti v državljanški vključenosti. Pri prvi gre za simbolne mehanizme esencionaliziranja etničnih in kulturnih razlik ter konstruiranja Drugih, ki pripadnike manjšin, tudi če že dolga leta živijo v Nemčiji oz. so se tu rodili in imajo nemško državljanstvo, postavljajo v slabši položaj. Pri drugi pa gre za neenakost, ki jo povzročajo pravni mehanizmi (simbolni pa jo podpirajo in krepijo), predvsem zakoni o priseljevanju in tujcih, s katerimi je določen obseg vključenosti oz. izključenosti nedržavljanov iz družbe.

Privilegirane polno državljanstvo vključene ženske se tako osvobodijo izvrševanja reproduktivnega dela (konkretna, ročna dela in vsakdanje varstvo otrok), obdržijo pa nalogo vodenja in koordiniranja teh del ter preživljanje »kvalitetnega časa« z otroki. S tem postanejo »gospodinjske menedžerke« (Hess, 2002: 111). Pridobljeni čas in energijo investirajo v opravljanje plačanega dela in/ali v prostočasne, kulturne in socialne dejavnosti. Delavke za dela v gospodinjstvu pa najemajo tudi npr. matere samohranilke in starejši, ki živijo sami. Najetje plačane gospodinjske delavke torej ni vedno luksuz, ampak pogoj za delovanje kompleksnega vsakdanjika s številnimi obveznostmi. Maria Rerrich (2002: 11) denimo navaja primer zaposlene matere samohranilke, ki skrbi še za ostarelo mater: vse svoje obveznosti, torej opravljanje plačanega dela, skrb za otroka in za mater, zmore izpolnjevati le s pomočjo plačane gospodinjske delavke. Ker na voljo ni ustreznih javnih storitev, se ljudje zatekajo k zasebnim rešitvam.⁵

Migracijske politike in ilegalizacija

V nekaterih državah globalnega centra je zaposlovanje migrantk na področju reproduktivnega dela regulirano, obstajajo možnosti za pridobitev dovoljenja za bivanje in opravljanje takega dela⁶ (npr. Kanada, Hongkong, Velika Britanija, Singapur), v nekaterih drugih državah vsakih nekaj let izvedejo regularizacijo migrantov, ki so že v državi in lahko dokažejo delovno razmerje, tudi za delo v zasebnih gospodinjstvih (Italija, Španija, Francija). V nasprotju s tem Nemčija ne daje možnosti za pridobitev dovoljenja za bivanje in delo za opravljanje teh dejavnosti,⁷ niti ni še nikoli

⁴ Natančnih podatkov o razširjenosti plačanega gospodinjskega in skrbstvenega dela ni, ker je velika večina delovnih razmerij neregistriranih, neformalnih. Po nekaterih ocenah je leta 2000 v Nemčiji tri milijone gospodinjstev (7,6 %) imelo redno zaposlene osebe za opravljanje gospodinjskih del, nadaljnji 4 % pa so jih najemali občasno, tendenca narašča (Schupp, 2002 v Rerrich, 2002: 6).

⁵ Nekateri od delodajalk imajo ambivalenten pogled na lastno prelaganje reproduktivnega dela na druge ženske, še posebej tiste, ki delijo diskurz enakosti med spoloma in emancipacije žensk. Vendar pa to večine ne spodbudi k zagotavljanju primerne plačila in delovnih pravic svojim zaposlenim, npr. bolniško nadomestilo, spoštovanje odpovednega roka, plačan dopust (glej Transnational Report, 2004: 110). Pogost pa je med delodajalci/kami tudi diskurz o tem, da z zaposlovanjem migrantk tem pomagajo v smislu emancipacije in razvoja (glej Lutz, 2002a; Hess, 2002: 113).

⁶ Dovoljenja za bivanje in delo za te delavke so ponavadi zelo omejujoča, mogoče jih je pridobiti le za določen čas, pravica do združitve družine je omejena, ponekod je dovoljenje vezano le na enega delodajalca oz. gospodinjstvo.

⁷ Izjema je dovoljenje za bivanje kot au-pair (največ eno leto, starostna meja 25 let), pri čemer je model au-pair sicer zamišljen kot oblika kulturne izmenjave, vendar se čedalje bolj uporablja za pridobitev poceni delovne sile v gospodinjstvu (glej Hess, 2002: 103). Druga izjema je bila med januarjem 2002 in pomladjo 2003 veljavna možnost pridobitve največ triletnega dovoljenja za bivanje za nego in pomoč v gospodinjstvu ostarelim, ki je veljala za bodoče članice EU vzhodne Evrope, tudi za Slovenijo. Prek tega programa je do konca leta 2002 v Nemčijo prišlo delat le približno 1100 oseb (glej Lutz in Schwalgin, 2005: 4). Kot piše Maria Rerrich, se je ta uredba dotaknila le vrha ledene gore, saj je veljala le za določen tip gospodinjstev (ostareli, pomoči potrebni) in le za migrante iz določenih držav (Rerrich, 2002: 7).

⁸ Argumenti politikov proti takemu ukrepu so, da večinsko prebivalstvo tega ne bi sprejelo zaradi visoke brezposelnosti, hkrati naj bi s tem »privabili« še nove migrante.

⁹ Pri tem je treba povedati, da je nemška azilna politika zelo restriktivna in da se prošnje za azil zavračajo tudi npr. nasprotnikom diktatorskega režima v Togu in da se npr. na Kosovo deportirajo ljudje, ki že več kot 10 let živijo v Nemčiji, vključno z njihovimi tu rojenimi otroci. Za tiste zavrnjene prosilce za azil, ki jih iz kakršnih koli razlogov ni mogoče deportirati, se v zadnjih letih ustanavljajo »Centri za zapustitev države«, v katerih se nad ljudmi izvaja materialni (minimalna sredstva za preživetje, ni možnosti zaposlitve) in psihični pritisk, ki naj bi jih pripravil do tega, da bi sami zapustili državo. Večina jih raje izbere življenje v »ilegali« (prim. Anderson, 2003: 26–27).

¹⁰ Pri tem je prvi dve leti dovoljenje za bivanje časovno omejeno in odvisno od dejanskega obstoja zveze, po tem pa je mogoče pridobiti stalno dovoljenje, ki je neodvisno od nadaljnjega obstoja zakonske zveze. S tem je migrantski partner/ka v prvih dveh letih postavljen v odvisen položaj, kar drugi osebi odpira možnosti za uveljavljanje svoje volje in izsiljevanje na podlagi grožnje, da bo državnim organom sporočil/a, da zakonska zveza ne obstaja več.

¹¹ To premožnejšim omogoča prihranek denarja, finančno slabše stoječim gospodinjstvom pa sploh omogoča najetje plačane pomoči v gospodinjstvu, ki si je sicer ne bi mogli privoščiti.

izvedla kolektivne regularizacije in tega ukrepa tudi ni na obzoru.⁸ Tako je med delavkami veliko migrantk brez urejenega statusa, ki so dvojno ilegalizirane. Nimajo dovoljenja za bivanje in se torej na ozemlju države nahajajo nedokumentirano. Hkrati nimajo dovoljenja za delo in torej tudi delajo nedokumentirano, tj. brez formalnih možnosti varstva in pravic iz dela.

Po nekaterih ocenah naj bi v Nemčiji živelo od pol do enega milijona nedokumentiranih migrantov in migrantk. Velika večina v Nemčijo vstopi legalno, predvsem kot turisti, nekateri tudi z vizumom za au-pair, študentskim vizumom ali vizumom za začasno sezonsko delo. »Ilegalni« migranti postanejo takrat, ko njihovo začasno dovoljenje za bivanje poteče. Med ilegaliziranimi so tudi prosilci za azil, ki jim prošnja za azil ni bila odobrena, ter vojni begunci, ki dobijo le začasno zatočišče in naj bi se po končani vojni vrnili v svojo državo; za te ljudi je življenje brez papirjev edina alternativa deportaciji.⁹ Bivanje in delo brez ustreznih dovoljenj je kaznivo dejanje, zanj je predvidena zapor-na kazen do enega leta ali denarna kazen. Praviloma pa se odkrite nedokumentirane osebe izženejo oz. zaprejo v deportacijski zapor in nato deportira ter se jim prepove ponovni vstop v državo. Za migrant/ke brez papirjev sta tako rekoč edini možnosti regularizacije bivanja sklenitev zakonske zveze z nemškim državljanom/ko¹⁰ in starševstvo otroka, katerega drugi starš je nemški državljan/ka. Torej ni presenetljivo, da si večina migrantov/k brez papirjev prizadeva najti zakonskega/o partnerja/ko; pri tem so konstelacije interesov lahko različne: lahko gre za poroke iz ljubezni, lahko za »poslovne« dogovore (omogočanje ureditve papirjev v zameno za denar oz. delo) ali za poroke iz solidarnosti in političnega prepričanja.

Čeprav je bivanje na ozemlju države brez ustreznih dovoljenj definirano kot kaznivo dejanje in se država na tem področju opira na restriktivne ukrepe, ekonomski sistem migrant/ke brez papirjev kot delovno silo potrebuje in jih tudi uporablja, predvsem v grad-

beništvu, gastronomiji, seksualnem delu in delu v gospodinjstvih. Na področju reproduktivnih del je za delodajalce zaposlovanje migrantk brez papirjev cenovno ugodna rešitev, saj so njihovi stroški nižji, kot če bi delovno razmerje registrirali in plačevali zakonsko določeno minimalno plačo in socialne prispevke.¹¹ Omejevanje možnosti regulariziranja statusa migrantk je torej funkcionalno za potrebe državljansko vključenega prebivalstva. Država je s tem deloma razbremenjena ukvarjanja z reprodukcijo svojih državljanov v obliki nujenja javnih storitev, popolnoma pa ukvarjanja z reprodukcijo delovne sile, ki zanje opravlja reproduktivna dela (prim. Lutz, 2002a; Weiß, 2002), saj je tej onemogočen dostop do javnih sistemov zavarovanj in socialnih storitev. »Tako nemška migracijska politika bistveno pripomore k regulaciji te informalizirane 'internacionalne delitve reproduktivnega dela' (Parrenas, 2001), s tem ko določene oblike migracij in migrantke sicer ilegalizira oz. jih postavlja v prekaren status, oropan pravic, hkrati pa jih strukturno vkalkulira.« (Hess, 2002: 115)

Največ migrantk, ki brez papirjev delajo v gospodinjstvih v Nemčiji, prihaja iz vzhodne Evrope, predvsem Poljske,¹² precej jih je tudi iz Latinske Amerike (prevladujejo Kolumbija, Ekvador, Peru), manj iz afriških in azijskih držav. Migrantke brez papirjev imajo raznolika ozadja, prihajajo iz različnih družbenih slojev (predvsem nižji oz. obubožani srednji sloj – najrevnejši ponavadi nimajo sredstev za migracijo v Evropo, kvečjemu v bogatejše države regije, npr. iz Peruja v Čile), imajo različen nabor kulturnih (formalna izobrazba, splošna vednost), socialnih in biografskih (življenjske izkušnje) resursov, različne razloge oz. konstelacije razlogov za migracijo ter različne cilje, obveznosti in aspiracije.

Veliko jih v Nemčijo pride z namenom zaposlitve in akumulacije materialnih sredstev za uresničevanje lastnih ciljev in/ali za omogočanje dostojnega življenjskega standarda, izobraževanja ali preprosto preživetja drugim družinskim članom. Opravljanje slabo plačanih del in življenje v prekarnih razmerah v Nemčiji zaradi velikanskih neenakosti v dohodkih med globalnim centrom in periferijo mnogim materialno prinaša več kot delo v matični državi – to pogosto velja celo za dela, za katera so potrebne poklicne kvalifikacije ali univerzitetna izobrazba – če tam sploh imajo možnosti za zaposlitev. Za te migrantke velja: »Življenje na robu nemške družbe vzamejo v zakup ravno zato, da ne bi ostale na robu svoje družbe, hkrati so odvečne in nepogrešljive. Odvečne so zato, ker celo z visokimi kvalifikacijami v svoji domovini ne najdejo ustrezno plačanega dela. Njihovo delo je nepogrešljivo v Nemčiji in drugih državah, pa tudi v ekonomijah njihove domovine« (Rerrich, 2002: 11). Te delavke namreč s pošiljanjem svojih zaslužkov članom svojih družin oz. sorodstva prispevajo tudi k ekonomiji svojih držav.¹³ Nekatere migrantke pridejo z drugimi motivi oz. s kombinacijo ekonomskih in drugih motivov (študij, umik iz zatiralskih medosebnih razmerij v primarni družini, zakonski ali partnerski zvezi, emocionalni razlogi, želja po novem okolju), a so za zagotavljanje preživetja vseeno odvisne od vključenosti v neformalni trg dela.

¹² Državljanke novih članic EU imajo sedaj možnost pridobitve dovoljenja za bivanje, če se registrirajo kot samostojne podjetnice, zaposlovanje na redna delovna mesta pa je še nekaj naslednjih let omejeno. Delo kot samostojna podjetnica pomeni plačevanje dokaj visokih davkov ter dragega zasebnega zdravstvenega zavarovanja, tako da ta možnost za večino nezakonitih delavk ni posebno privlačna. Verjetno so jo za regularizacijo svojega bivanja izkoristili predvsem tisti, ki želijo dolgoročno ostati v Nemčiji.

¹³ Nekatere države migracijo svojih državljanov/k aktivno spodbujajo in organizirajo, denimo Filipini, kjer je bila v ta namen ustanovljena osrednja državna posredovalnica »Philippine Overseas Employment Administration«. S Filipinov 5,6 milijona žensk, ki živijo zunaj svoje države in večinoma delajo kot gospodinj-ske delavke, deloma tudi kot negovalke in medicinske sestre, letno prispeva okrog 8 milijard ameriških dolarjev deviznega priliva v državo (Lutz, 2002: 91).

Strukturne značilnosti plačanega dela v gospodinjstvih

Zasebni prostori kot delovno mesto se izmikajo formalnemu nadzoru, kar ilegaliziranim delavkam po eni strani daje zaščito pred nadzorom državnih organov v zvezi z njihovim statusom (pri delu v gastronomiji ali v čistilnih podjetjih so temu nadzoru bolj izpostavljene), po drugi strani pa so s tem izpostavljene samovolji delodajalcev: »Njihovega dela ne urejajo določila suverene države, ampak se odvija v fevdalizmu podobnih razmerah. Suvereno je posamezno gospodinjstvo, s čimer so individualni samovolji na široko odprta vrata. Izkoriščevalski odnosi najhujše vrste so prav tako mogoči kot prijateljski odnosi, vendar ničesar ni mogoče iztožiti oz. obtožiti, vsaj ne brez nadaljnega.« (Rerrich, 2002: 18)

Pri teh delovnih razmerjih gre za semi-fevdalna medosebna razmerja namesto za zakonsko regulirana razmerja: »Delavka je bistveno bolj odvisna od tega, ali je njena delodajalka

¹⁴ Tožbe, s katerimi osebe brez urejene- ga statusa uveljavljajo svoje pravice, nimajo odločilnega učinka na deportacijo (glej K m r 2001: 10); za osebe, ki so bile prisiljene v prostitucijo, se deportacija odloži le za čas trajanja sodnega procesa proti organizatorjem prostitucije (glej K m r 2001: 8). Iz Berlina pa je znanih nekaj primerov, ko so delavci/ke brez papirjev ob podpori nevladnih organizacij na delovnem sodišču iztoili neizplačane plače, ne da bi pri tem prišlo do razkritja njihove nelegalnosti. Sodišča v teh primerih ni zanimal status osebe, poleg tega tem pri obravnavah ni bilo treba biti osebno navzoč, ampak jih je lahko zastopal odvetnik. Vendar to ni splošna praksa.

¹⁵ V Transnational Report je naveden citat iz intervjuja z delodajalko, ki navdušeno pripoveduje, kako sta z gospodinjsko delavko skupaj preiiveli prijetno popoldne ob šivanju maškaradnega kostuma za delodajalkinega otroka. Vendar se ta situacija razlikuje od odnosa dveh prijateljic, ki skupaj preiivljata popoldne, kot je to dojela in prikazala intervjuvan- ka. Tu namreč ne gre za enakopravni osebi, ki to aktivnost opravljata iz lastne- ga zadovoljstva, temveč za konstelacijo osebe, ki v svojem zasebnem prostoru, domu, opravlja prijetno dejavnost, in njene zaposlene, za katero je bilo to popoldne morda res prijetno, vendar je bil to zanjo delovni čas in zasebni prostor delodajalke njeno delovno mesto.

¹⁶ Sabine Hess je pokazala, da diskurz delodajalcev o au-pair kot o delu druini, ki ga sprejemajo tudi au-pair same, tem preprečuje zamejitev delovnega časa od lastnega časa in ohranjanje avtonomije (Hess, 2002: 113–114).

¹⁷ Njihova zasebna sfera je omejena, njihov delovni čas tako rekoč neomejen oz. svoj čas morajo v veliki meri razpore- jati v odvisnosti od potreb in obveznosti delodajalcev, vedno morajo biti v pripravljenosti, iivijo izolirano od okolja (prim. Hondagneu-Sotelo, 2001: 30–37).

spodoben človek, kot pa od veljavnih zakonov drini, v kateri se obe stranki nahajata« (Rerrich 2002: 19). Velika asimetrija v moči delodajalcem odpira moini za izkoriščanje (nizka plačila, ki so pod ravno minimalne plače, neizpla anje plače, neplačevanje nadur), za slabe delovne razmere (preobremenjevanje, raztegovanje delovnega časa), za neupoštevande tistih regulacij, ki obstajajo (upoštevande odpovednega roka, nadomestilo za bolezen) ter psihično, fizično in spolno nasilje. Delodajalcem se namreč sankcij za kršende temeljnih pravic zaposlene osebe praviloma ni treba bati, saj se ta ne more obrniti na drini institucije in pravna sredstva, vsaj tako ne, ne brez da bi ogrozila moini svojega nadaljnje- ga bivanja v drini – pri tem namreč tvega, da se razkrije njeno bivanje in delo v drini brez potrebnih dovoljenj. Kršitev zakona o tujcih ima za drini organe prednost pred uveljavljanjem oz. varstvo temeljnih pravic migrantov in migrantk.¹⁴

Razmerje med člani gospodinjstva in zaposleno je strukturno gledano vedno hierarhično razmerje. To lahko v vsakdanjih interakcijah tudi prihaja do izraza (npr. delodajalci ohranjajo socialno distanco do delavke, delavka ne obeduje skupaj z druino ipd.), lahko pa intimnost in emocionalna nabitost zasebnega prostora to hierarhično razmerje zamegli. Nekateri delodajalci gospodinjsko delavko konstruirajo kot »del druine«, s čimer se večkrat identificirajo tudi delavke same. To konstruiranje domačnosti in bliini¹⁵ je lahko velika ovira za pogajanja o delovnih razmerah in plačilu. V takih razmerjih je za delavke teiiko uveljaviti in tudi ike samo postaviti zahteve npr. po povišanju plačilu ali zavrniti dodatne (neplačane) delovne obremenitve, saj to občutijo kot »izdajo« in nelojalnost oz. jim to očitajo delodajalci.¹⁶ Sposobnost obdrati čustveno distanco je ena izmed sposobnosti, pomembnih pri teh delih, vendar je nimajo vse delavke (glej Augustin 2003: 386).

Medtem ko je npr. v ZDA, Argentini, Franciji, Italiji itd. razširjen aranima »live-in«, tj. delavke delajo za eno samo gospodinjstvo in v njem tudi iivijo,¹⁷ je to v Nemčiji redkost. Velika večina delavk dela v več različnih gospodinjstvih po nekaj ur enkrat do trikrat na teden in iivi neodvisno od delodajalcev. To po eni strani pomeni, da od posameznega delodajalca niso v tolikšni meri odvisne in da imajo bolj ali manj zamejen delovni čas. Po drugi strani pa ta aranima zahteva veliko energije za koordiniranje različnih delovnih terminov in za prevaianje z enega na drugo delovno mesto ter pomeni pospešitev delovnega ritma in dolge delovne dneve (tudi do 12 ur).

Od gospodinjiskih delavk se zahteva velika fleksibilnost: delodajalci delovne termine svojih zaposlenih pogosto prestavijo ali podaljšajo z zelo kratkoročno poprejšnjo napovedjo ali celo brez nje; pričakujejo, da bo zaposlena oseba na voljo na zelo

kratek rok tudi zunaj rednih delovnih terminov. Pri tem gre lahko za to, da je »delodajalec/ka pogosto tudi sam/a izpostavljen/a zahtevam po fleksibilnosti in razpoložljivosti v svoji službi, tako da prihaja do ponavljanja ali prenašanja teh razmer na zaposleno« (Transnational Report, 2004: 121). Fleksibilnost delavke pa omogoča spontano organiziranje aktivnosti, tudi če tega ne zahteva služba, ampak je to stil življenja. S svojim delom torej te delavke pripomorejo k reproduciranju strukturnih pogojev vedno bolj mobilne in fleksibilizirane družbe (glej Cyrus, 2004: 1). Ta delovna sila pa je fleksibilna tudi tako, da se lahko nanjo brez ovir prenašajo spremembe v finančni situaciji in potrebah: plačilo se lahko zniža, delovni čas skrajša ali se delavko brez odpovednega roka odpusti.

Strukturne značilnosti življenja ilegaliziranih migrantk v Nemčiji

Migranti in migrantke brez papirjev so ljudje, ki so si vzeli pravico do začasne, občasne ali dolgoročne naselitve na ozemlju Nemčije, ne da bi bili s strani države pripuščeni in registrirani. Ker je dostop do velike večine družbenih področij in resursov vezan na registriranost in od države določen status, se ti migranti in migrantke soočajo z zelo ozko začrtanim okvirom možnosti za delovanje.

Preživetje je za migrante in migrantke brez papirjev neposredno odvisno od plačanega dela. Brezposelnost ali nezmožnost za delo lahko ljudi pripelje v materialno stisko, tudi v brezdomstvo. Dostop do sistemov socialnih zavarovanj države, v kateri delajo, ni mogoč, stroške lastne reprodukcije in preventive za primere delovne nesposobnosti (bolezen, starost) torej nosijo sami. Edine strukture, ki lahko osebo v materialni stiski »prestrežejo«, so neformalne socialne mreže (sorodniki, prijatelji, znanci), vendar le za določen prehodni čas. V nekaterih izvornih državah je mogoče ostati vključen v tamkajšnje institucionalizirane sisteme zavarovanj,¹⁸ druge države pa teh sistemov sploh nimajo oz. niso dostopni vsem.

Zaposlovanje je mogoče le na neformalnem trgu dela in le na nekaj določenih področjih dela, ne glede na kulturni kapital ali preference oseb. Ženske so omejene predvsem na opravljanje del v gospodinjstvih, pri tem jih ima veliko poklicne kvalifikacije ali akademsko izobrazbo.¹⁹ To na strukturni ravni pomeni »brain drain« (odtekanje izobraženih) za matične države in »brain waste« (tratenje izobrazbe) za države, v katerih delajo (glej Lutz, 2002: 94). Za posameznice pa to pomeni razvrednotenje njihovih kvalifikacij in izobrazbe tako v matični državi, kjer jim z njimi ne uspe priti do ustreznega plačanega dela, kot v ciljni državi, kjer je kot migrantke brez papirjev ne morejo uveljavljati. Ker svojega znanja dalj časa ne uporabljajo in ne razvijajo, to sčasoma skopni.²⁰

¹⁸ Primer iz študije Cyrusa (2003) opisuje za migrantko iz Poljske, za katero je Berlin postal dom, vendar brez urejenega statusa nima možnosti za socialno varstvo za primer bolezni in starosti. Tako plačuje prispevke za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje na Poljskem.

¹⁹ Med migrantkami brez papirjev, ki so sodelovale v različnih študijah, ter med migrantkami, ki sem jih osebno spoznala, so ženske, ki so po poklicu učiteljice, profesorice, ekonomistke, profesionalne kuharice, medicinske sestre, psihologinje, inženirke, slikarke, igralke ipd. Za nekatere od njih statusna inkonsistenca med njihovimi kvalifikacijami in opravljanjem dela z nizkim družbenim statusom prinaša probleme samovrednotenja, še posebej, če je opravljanje poklica zanje vir samopotrjevanja in identitete. V različnih raziskavah je bilo ugotovljeno, da nekatere ženske svojemu socialnemu okolju v matični državi ne povedo, kakšno dejavnost opravljajo, ker se tega sramujejo, saj je to delo v večini družb nizko vrednoteno (prim. Lutz, 2002: 94; Anderson, 2003: 50). Druge se od dela, ki ga opravljajo, distancirajo, na plačano delo gledajo kot na sredstvo za zadovoljevanje drugih potreb, materialnih in nematerialnih, njihove aspiracije niso osredotočene na področje plačanega dela in poklicne kariere.

²⁰ Tudi če imajo urejen status, migrantke »tretjih držav« zelo težko pridejo do del, ki ustrezajo njihovim kvalifikacijam. Njihova izobrazba velikokrat formalno ni priznana kot

enakovredna nemški, tako da so za izenačitev prisiljene opravljati dodatne izpite. Poleg tega imajo nemški državljani/ke prednost pri prijavi na delovno mesto, na drugem mestu so državljani/ke EU (brez novih članic), šele nato državljani/ke tretjih držav, z izjemo držav globalnega centra, npr. ZDA, Kanada, Avstralija, Japonska, Izrael in Nova Zelandija.

²¹ V Italiji npr. je z zakonom urejen dostop do nekaterih zdravstvenih storitev ne glede na status. Mogoče si je namreč pridobiti anonimno registrirno kartico, s katero je zagotovljen dostop do zdravstvene oskrbe v nujnih primerih, nesrečah in pri nalezljivih boleznih, do oskrbe v času nosečnosti, pri porodu in po njem ter oskrbe za otroke (glej Bode in Wache, 2000: 47).

Eden najbolj problematičnih vidikov je otežen dostop do zdravstvene oskrbe. Brez urejenega statusa dostop do zdravstvenega zavarovanja ni mogoč.²¹ Zdravstvene storitve je sicer deloma mogoče plačati neposredno, vendar so stroški lahko zelo visoki. Če oseba resno zboli ali doživi nesrečo in je potrebna bolnišnična oskrba, stroškov tudi ob finančni pomoči drugih privatnih oseb ali organizacij največkrat ni mogoče pokriti. Uprave bolnišnic so se v takih primerih za pokritje stroškov prisiljene obrniti na socialno službo, pri čemer se razkrije ilegalnost migrantke. Nekateri zdravniki iz solidarnosti za manjše ambulantne zdravstvene storitve ljudem brez urejenega zavarovanja zaračunajo nižje cene ali jih opravljajo zastonj. V nekaterih mestih so se izoblikovale neformalne organizacije, ki ilegaliziranim posredujejo stike k takim zdravnikom ter poskušajo razširiti mrežo zdravstvenih delavcev, ki so pripravljeni solidarnostno delovati.

Tudi dostop do izobraževalnega sistema brez urejenega statusa ni mogoč. To je posebej problematično za šoloobvezne otroke migrantk in migrantov brez papirjev, ki tudi sami nimajo urejenega statusa. Sicer je Nemčija podpisnica Konvencije ZN o pravicah otrok, ki vsem otrokom zagotavlja osnovno izobrazbo, vendar je ob ratifikaciji leta 1992 sprejela t.i. nacionalno deklaracijo, v kateri si pridržuje pravico, da v skladu s svojimi zakoni o tujcih tudi na področju šolstva razlikuje med državljani in tujci z različnimi statusi (Alscher, Münz, Özcan, 2001: 44). Praksa je na tem področju zelo neenotna, še posebej ker je šolstvo v pristojnosti posameznih zveznih držav. Obstajajo posamezni primeri, ko otroci niso bili sprejeti v šolo, če niso predložili potrdila o bivališču oz. ko so vodstva šol o otrocih brez papirjev obvestila Urad za tujce. Večinoma pa vodstva šol raje zatisnejo eno oko in ne sprašujejo po papirjih. Vendar strah pred možnostjo razkritja nelegalnosti veliko staršev odvrča od tega, da bi svoje otroke vpisali v šolo. Po končani osnovni šoli pa šolanje v nadaljevalnih šolah v nobenem primeru ni mogoče brez urejenih papirjev (glej Kömür, 2001: 9; Anderson, 2003: 74, 75).

Življenje brez papirjev je življenje v permanentni eksistencialni negotovosti, in sicer v več dimenzijah. Zagotavljanje preživetja je neposredno odvisno od tega, da ima oseba vedno dovolj dela in da je ves čas za delo tudi sposobna. Onemogočeno uveljavljanje pravic pomeni asimetrije moči v medosebnih odnosih in zato ranljivost in izpostavljenost samovolji drugih ljudi, tako v delovnih razmerjih kot v zasebni sferi. Možnost razkritja »illegalnega« bivanja je vedno navzoča: osebo lahko ovadijo, po naključju lahko zaide v kontrolo dokumentov na javnih prostorih, lahko doživi nesrečo ali resno zboli in jo je treba prepeljati v bolnišnico. Negotovo je torej sâmo bivanje na prostoru, ki si ga je oseba izbrala in na katerem si je zgradila svoj mikrokozmos. V takih razmerah je načrtovanje prihodnosti zelo oteženo, ljudje živijo »do preklica«.

Poleg teh mehanizmov, ki zadevajo bolj ali manj vse migrante in migrantke brez papirjev in temeljijo na pravu, delujejo še drugi, na podlagi katerih med migranti nastajajo neenakosti. Gre za simbolne mehanizme, katerih učinkovanje je še močnejše kot pri pravno vključenih migrantih/kah, ter za geografsko oddaljenost med matično državo in državo bivanja.

Delovanje rasializirajočih in etnizirajočih pripisovanj se manifestira na več načinov: različne migrantke doživljajo različno obravnavanje v medosebnih odnosih, dobivajo različno

visoka plačila in imajo različne možnosti dobiti delo. Ženske iz podsaharske Afrike npr. zelo težko najdejo delo, tudi temnopoltim ženskam iz Latinske Amerike in Jugovzhodne Evrope ter ženskam iz muslimanskih držav je težje, prednost imajo belke iz Latinske Amerike in Vzhodne Evrope (prim. Anderson, 2000: 152). Ljudje, ki odstopajo od »norme belega človeka« (Rerrich, 2002: 9), imajo poleg tega slabše možnosti ostati neopažen, nevpadljiv in se izogibati kontrolam dokumentov ali ovadbi.

Tudi posledice kontrole in izгона iz države so različno usodne. Za migrantke iz geografsko bližjih držav je ponovna pot v Nemčijo cenejša in lažja kot za tiste z drugih celin, za različne države veljajo različni predpisi glede možnosti vstopa v Nemčijo (za nekatere je obvezen turističen vizum, medtem ko drugi lahko vstopijo v državo kot turisti brez vizuma). Izgon iz države je lahko usoden za tiste, ki so bili v matični državi preganjani, vendar kljub temu niso dobili azila v Nemčiji.

Geografska bližina matične države omogoča bilokalno organizirano življenje ter migrantkam daje prednost, da se v primeru krize (npr. družinski problemi) ali bolezni lahko na hitro vrnejo domov in nato spet relativno brez problemov vstopijo v Nemčijo. Migranti/ke iz bolj oddaljenih delov sveta odnose z bližnjimi vzdržujejo predvsem prek komunikacijskih sredstev, obiski so iz finančnih razlogov in zaradi kontrol pri mednarodnih poletih težje izvedljivi.

Migrantke kot akterke: socialne mreže in politična prizadevanja za spremembe

Čeprav so manevrski prostori migrantk zelo omejeni, pa jih ne smemo videti le kot objekt delovanja drugih oseb in družbenih struktur, ampak kot akterke, ki se s temi omejujočimi življenjskimi razmerami aktivno soočajo, izoblikujejo strategije, aktivirajo in/ali razvijajo svoje biografske, socialne in kulturne resurse (glej Lutz in Schwalgin, 2003: 2). Pri tem so v odvisnosti od številnih dejavnikov (individualni resursi, zgoraj omenjeni strukturni dejavniki in razne kontingence) različno »uspešne«: nekatere se uveljavijo, relativno dobro zaslužijo, imajo obsežno in na gosto spleteno mrežo socialnih odnosov in po določenem času jim uspe legalizirati svoje bivanje. Druge dalj časa živijo v materialni in psihični stiski, bolj ali manj brez perspektive.

Ljudje razvijajo strategije na kognitivni ravni²² in na ravni delovanja, gibljejo se po fizičnem in socialnem prostoru, iščejo možnosti in preizkušajo različne poti za reševanje vsakdanjih problemov preživetja in za uveljavljanje svojih pravic. Na eni strani gre za preventivne strategije, za izogibanje tveganjem, npr. nevpadljivo obnašanje na javnih prostorih, vestno upoštevanje predpisov (npr. prečkanje ceste le pri zeleni luči, nikoli vožnja na črno v sredstvih javnega prevoza), k prvemu pogovoru za službo vedno v spremstvu druge osebe, nesprijemanje ali zapustitev delovnih mest, kjer se začnejo nakazovati konflikti in tveganja ipd. Na drugi strani pa migranti/ke delujejo tudi konfrontativno. V odnosu do delodajalcev gre lahko za poga-

²² Nenehna eksistencialna negotovost je psihično naporna. Ljudje morajo razviti kognitivne strategije za razreševanje oz. obvladovanje tega psihičnega pritiska. Nekaterim to ne uspe in zapustijo državo ali pa se soočijo z resnimi psihičnimi problemi (depresije, agresivnost, celo psihične bolezni), ki jim lahko onemogočajo opravljanje dela, kar vodi k še večjim problemom (materialna stiska, pomanjkanje, nezmožnost plačevati najemnino, brezdomstvo) in tako vse bolj tonejo navzdol po začarani spirali.

²³ Ali se oseba »postavi zase«, je odvisno od več dejavnikov: v kolikšni meri je njeno preživetje in/ali izpolnjevanje finančnih obveznosti do drugih oseb odvisno od tega delovnega mesta, kolikšne so te njene finančne obveznosti, koliko lahko pričakuje s podporo svoje neformalne mreže, njeni kognitivni vzorci (nagnjenost k »sprijaznjenju z usodo« vs. uporništvu, določena politična prepričanja).

²⁴ Pri tem se ti kolektivni akterji gibajo po pravno negotovih tleh: zakon namreč »pomoč pri ilegalnem zadrževanju na ozemlju države« definira kot kaznivo dejanje. Praksa je zelo neenotna, znani so primeri ovadb in kaznovanja posvetovalnic za migrant/ke, ki so svoje storitve ponujale tudi tistim brez papirjev, po drugi strani ima npr. Büro für medizinische Flüchtlingshilfe v Berlinu, ki migrantom brez zdravstvenega zavarovanja posreduje možnosti zdravstvene oskrbe, pisno zagotovilo mestne uprave, da njihove dejavnosti ne bodo kazensko preganjali.

janja v zvezi z delovnimi razmerami in plačilom ali za direktno konfrontacijo,²³ največkrat ob podpori drugih ljudi: če denimo delavki delodajalci nočejo izplačati plače, včasih k temu pripomore kolektivno podprtje zahteve s strani nekaj prijateljev/ic ali pa pismo kakšne organizacije ali politične skupine. Tudi sklicevanje na podporo sindikata se je že izkazalo za uspešno.

Zelo pomemben element teh strategij za zagotavljanje preživetja in uveljavljanje svojih pravic je spletnje socialnih mrež. V okviru teh mrež posamezniki lahko dobijo podporo pri orientaciji v novem okolju in pri organizaciji vsakdana. Tudi iskanje zaposlitve v največji meri poteka prek neformalnih mrež: gospodinjske delavke se denimo medsebojno obveščajo o prostih delovnih mestih, si delovna mesta predajajo (če ena najde boljše oz. ustrežnejše delovno mesto in hoče staro zapustiti, zanj priporoči prijateljico ali znanko), že uveljavljene gospodinjske delavke za nekaj časa prevzamejo več delovnih mest, kot jih potrebujejo, in nato na nekatera izmed teh priporočijo in posredujejo svoje prijateljice. Poleg tega so te neformalne mreže za večino edine strukture, ki jih lahko prestrežejo v primeru brezposelnosti ali delovne nezmožnosti (npr. zaradi bolezni ali psihičnih problemov). Osebi, ki se je znašla brez sredstev za preživljanje, njeni prijatelji npr. ponudijo brezplačno bivanje v lastnem

stanovanju, ji morda posodijo denar, v času bolezni jo nadomeščajo na delovnem mestu. Vendar je to mogoče le za določen krajši čas, saj so resursi vseh udeležencev teh mrež bolj ali manj omejeni. V okviru teh neformalnih mrež se lahko mobilizira tudi medsebojna podpora v primerih konfliktov z delodajalci.

Neformalne migrantske mreže pa imajo tudi svojo senčno plat. Po njih se širijo uporabne informacije, lahko pa tudi napačne informacije in nenehna svarila pred nevarnostmi, ki še okrepijo strah in negotovost. Poleg tega prihaja med migranti tudi do izkoriščanja tistih v slabšem položaju in z manj vednosti in izkušnjami (klasičen primer: migrant/ka z urejenim statusom oddaja stanovanje migrantom/kam brez papirjev za oderuško najemnino). Pereč problem je tudi, da med samimi migranti včasih prihaja do ovajanja, denimo zaradi osebnih zamer. V mrežah se izvaja tudi medsebojni socialni nadzor. Dodatna problematika precejšnje odvisnosti preživetja in orientacije od vključenosti v neformalne mreže je, da se vsem migrantkam ne uspe vključiti vanje. Po eni strani so razlogi lahko v izključevalnih praksah med samimi migranti, ki temeljijo na rasizmu in razlikah v slojevski pripadnosti. Po drugi strani je pomembna sposobnost komuniciranja in »mreženja« posamezne osebe, ki je nimajo vsi v enaki meri.

Del teh neformalnih mrež so tudi politične skupine in organizacije, v katerih delujejo večinoma polnopravni državljani ter etablirani migranti. Nekatere dajejo predvsem podporo pri premagovanju vsakdanjih problemov preživetja in pri orientaciji v novem okolju,²⁴ pri drugih je v ospredju politično delovanje. V Nemčiji se s problematiko ilegaliziranih migrantov/k ukvarjajo predvsem cerkvene organizacije (npr. Caritas, Jesuiten-Flüchtlingsdienst, Malteser Migrantenmedizin) ter levičarske antirasistične in/ali feministične skupine (npr. v Kölnu in Hamburgu mreža Kein Mensch ist Illegal, v Berlinu skupina Respect, mreži Gesellschaft für Legalisierung in Papiere für Alle). Medtem ko gre pri cerkvenih akterjih za diskurz humani-

tarnosti in se njihove na politiko naslovljene zahteve osredotočajo na zagotavljanje minimalnih standardov pri zdravstveni oskrbi, izobraževanju otrok in varstvu pred izkoriščanjem in zasužnjevanjem (npr. leta 2005 objavljen manifest o ilegalnem priseljevanju katoliškega foruma *Leben in der Illegalität*), levičarske skupine poudarjajo pravico do pravic za vse ljudi, ki si za svoj življenjski prostor izberejo Nemčijo. Za primer navajam nekatere od političnih zahtev skupine *Respect* iz Berlina, ki se zavzema za pravice migrantskih delavk v gospodinjstvih: odpraviti je treba seksistično in rasistično hierarhizacijo trga dela ter prednost nemških državljanov pri zaposlovanju; človekove in delovne pravice morajo veljati za vse, ne glede na njihov status bivanja; dostop do zdravstvene oskrbe, izobraževanja, vrtec in šol mora biti zagotovljen vsem; Nemčija in druge razvite države morajo podpisati Konvencijo ZN o varstvu pravic vseh delavcev migrantov in njihovih družinskih članov.²⁵

Migrantke in migranti brez papirjev se poskušajo tudi avtonomno politično organizirati, kar pa otežujejo številni dejavniki. Ker je njihovo preživetje in izpolnjevanje morebitnih finančnih obveznosti do drugih odvisno od plačanega dela, večino svojega časa in energije porabijo za to. Zahteva po fleksibilnosti in potencialni stalni razpoložljivosti otežuje razporejanje lastnega časa in sovпада z drugimi aktivnostmi delavk ter jih postavlja v ozadje. Poleg tega je zanje pomembno spletnje in vzdrževanje socialnih mrež, kar tudi zahteva čas in energijo. Nekateri migranti in migrantke imajo pomembne resurse za politično delovanje, ki izhajajo večinoma iz njihovih prejšnjih življenjskih razmer (izobrazba, politično vedenje, sposobnost javnega govorjenja, izkušnje političnega delovanja), nekateri si jih tudi pridobijo v času svojega migrantstva. Omejeni pa so resursi, ki so vezani na lokalno okolje, predvsem materialni (finance in prostori), poznavanje političnega sistema in konstelacij političnih akterjev, dostop do močnejših političnih akterjev in do medijev, obvladovanje jezika. Kar zadeva te resurse, je organiziranje ilegaliziranih vsaj na začetku odvisno od podpore drugih akterjev, npr. političnih skupin ali nevladnih organizacij. Javno izpostavljanje, ki je pomemben del političnega delovanja, je za migrant/ke brez papirjev zelo problematično in veliko aktivnih se iz strahu pred razkritjem ne želi udeleževati aktivnosti v javni sferi.²⁶

Eden izmed poskusov političnega samoorganiziranja je bila skupina »Mujeres sin rostro« (Ženske brez obrazov), ki se je izoblikovala leta 2002 v Berlinu in na začetku štela okrog 30 članic, migrantk iz Latinske Amerike. Njihov namen je bil stopiti iz sence v polje vidnosti družbe. Kot obliko izražanja svojih izkušenj v Nemčiji, političnih komentarjev in kritik razmer v Nemčiji ter globalnih neenakosti in nepravilnosti so izbrale izdelovanje »arpilleras« – slik, ki nastajajo s šivanjem raznobarnih koščkov blaga na platneno podlago. Arpilleras so bile predstavljene na več razstavah in so zbudile precejšnje zanimanje. Članice skupine so bile intervjuvane za različne medije. Skupina je po kakšnem letu razpadla, predvsem zaradi razlik v možnostih in volji do vlaganja časa in energije v to delo, kar je privedlo do medosebnih konfliktov. Nekatero od članic so še naprej aktivne v okviru drugih, mešanih (tj. polnopravni državljani in migranti različnih statusov) političnih skupin in/ali v skupini *Plataforma*, ki se je vzpostavila pred kakim letom. Ta povezuje ljudi iz različnih izvornih držav in z različnimi statusi (prosilci/ke za azil, migranti/ke brez papirjev in z urejenim dovoljenjem za bivanje). Njihove dejavnosti potekajo na več ravneh: organiziranje solidarnostnih zabav in koncertov, na

25 Ta konvencija predvideva zagotavljanje temeljnih pravic in minimalnih delovnopравnih standardov neodvisno od dovoljenja za bivanje (oz. njegove odsotnosti); do sedaj so jo podpisale le nekatere države, iz katerih prihajajo migranti, vendar nobena od držav, v katerih živijo in delajo.

26 V zadnjih letih se je nekaj posameznic iz kroga skupine *Respect* kljub tveganju udeležilo manifestacij za pravice migrantov, nastopile so kot govornice na konferencah in kongresih, ena izmed njih se je udeležila celo *Socialnega* foruma v Parizu.

27 Še dva primera iz drugih držav. V Veliki Britaniji je organizacijama Waling Waling (organizacija migrantk s Filipinov) in Kalayaan (nevladna organizacija za podporo migrantkam v plačanem gospodinjskem delu) v sodelovanju s sindikatom Transport and General Workers Union v letu 1999 uspelo doseči zakonsko spremembo, s katero je dovoljenje za bivanje in delo za gospodinjske delavke postalo neodvisno od posameznega delodajalca, ter tudi program regularizacije gospodinjskih delavk, ki so zaradi zlorab in nevdržnih razmer zapustile delodajalce in se tako znašle brez legalnega statusa (glej Transnational Report, 2004: 95). V Los Angelesu je skupina aktivistk in pravnice spodbudila samoorganizacijo gospodinjskih delavk. Začele so z informiranjem delavk o njihovih pravicah in o možnostih za njihovo uveljavljanje ter organizirale srečanja in seminarje. Iz tega je nastala »Domestic Workers Association«, ki je leta 2000 imela 350 članic, migrantk z različnimi statusi, večinoma iz Srednje in Južne Amerike. Njihove aktivnosti se osredotočajo na izboljšanje delovnih razmer, opolnomočenje delavk v odnosu do delodajalcev ter pomoč pri tožbah glede neizplačanih plač (glej Hondagneu-Sotelo, 2001: 221–229).

katerih se zbira denar npr. za stroške sklenitve zakonske zveze ali stroške pravne pomoči, informiranje in ozaveščanje prosilcev za azil v azilnih domovih ter organiziranje javnih prireditev s političnimi vsebinami, npr. prikazovanje dokumentarnih filmov, predavanja, razprave.²⁷

Ta kolektivna politična prizadevanja za spremembe razmer imajo omejene učinke. »Struktura političnih priložnosti« (political opportunities structure) v zvezi s to problematiko je v Nemčiji zelo zaprta: v političnih razpravah ter pri oblikovanju novih zakonov in ukrepov je ta tema vedno znova prezrta oz. zreducirana na problem varnosti in reda. Pomen političnega delovanja in samoorganiziranja je predvsem v senzibiliziranju določenih krogov širše javnosti ter v kolektivizaciji prizadevanj posameznikov za uveljavljanje svojih pravic in razširjanje okvirov možnosti na mikroravni, v vsakdanjem življenju.

Literatura

- ALCHER, S., RAINER, M., VEYSEL, Ö. (2000): Illegal anwesende und illegal beschäftigte Ausländerinnen und Ausländer in Berlin. V: *Lebensverhältnisse, Problemlagen, Empfehlungen*. Demographie aktuell, Institut für Sozialwissenschaften der Humboldt-Universität zu Berlin.
- ANDERSON, B. (2000): *Doing the Dirty Work?*. The Global Politics of Domestic Labour, New York, London, Zed Books.
- ANDERSON, P. (2003): *Dass Sie uns nicht vergessen ... Menschen in der Illegalität in München*. Eine empirische Studie im Auftrag der Landeshauptstadt München.
- AUGUSTIN, Laura M. (2003): *A Migrant World of Services*. Social Politics, 10, 3, 377–396.
- BODE, A., WACHE, J. (2000): *Die unsichtbaren »Perlen« – Migrantinnen im informellen Arbeitsmarkt*. Dokumentation zur Lebens- und Arbeitssituation philippinischer Frauen, die in Deutschland als Hausangestellte arbeiten. Frankfurt/Main, Ökumenische Asiengruppe e.V.
- CYRUS, N. (2003): »... als alleinstehende Mutter habe ich viel geschafft!«: Lebensführung und Selbstverortung einer illegalen polnischen Arbeitsmigrantin. V: ROTH, K.: *Vom Wandergesellen zum »Green Card« – Spezialisten. Interkulturelle Aspekte der Arbeitsmigration im östlichen Mitteleuropa*. Münster: Waxmann, 227–264.
- CYRUS, N. (2005): Mobilität im Verborgenen. Plurilokale Mobilitätspraxen illegal beschäftigter polnischer Haushaltssarbeiterinnen in Berlin. V: BONß, W. (ur.): *Mobilitätsspioniere, Beiträge zur soziologischen Mobilitätsforschung* (v tisku).
- HESS, S. (2002): Au Pairs als informalsierte Hausarbeiterinnen – Flexibilisierung und Ethnisierung der Versorgungsarbeiten. V: GATHER, C., GEISSLER, B. in RERRICH, Maria S. (ur.): *Weltmarkt Privathaushalt. Bezahlte Haushaltsarbeit im globalen Wandel*. Münster: Verlag Westfälisches Dampfboot, 103–119.
- HONDAGNEU-SOTELO, P. (2001): *Doméstica. Immigrant Workers Cleaning and Caring in the Shadows of Affluence*. Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press.
- KÖMÜR, Celal A.: (2001): *Sans papiers in Deutschland: Vorschläge für ihre Legalisierung*. Eine Studie für die AG Innen- und Rechtspolitik der PDS-Bundestagsfraktion zur Situation »illegal« in der Bundesrepublik

- Deutschland lebender Menschen und zum Umgang mit ihnen in anderen EU-Ländern. Berlin, Fraktion der PDS.
- LUTZ, H. (2002): Transnationalität im Haushalt. V: GATHER, C., GEISLER, B., RERRICH, Maria S. (ur.): *Weltmarkt Privathaushalt. Bezahlte Haushaltsarbeit im globalen Wandel*. Münster, Verlag Westfälisches Dampfboot, 86–102.
- LUTZ, H. (2002a): In fremden Diensten. Die neue Dienstmädchenfrage in Europa als Herausforderung für die Migrations- und Genderforschung. V: GOTTSCHALL, K., PFAU-EFFINGER, B.: *Zukunft der Arbeit und Geschlecht. Diskurse, Entwicklungspfade und Reformoptionen im internationalen Vergleich*. Opladen, Leske+Budrich, 161– 182.
- LUTZ, H., SCHWALGIN, S. (2003): *Leben in der Grauzone. Illegalisierte Haushaltsarbeiterinnen in Deutschland*. Predavanje v okviru kolokvija »Irreguläre Migration und Illegalität«, Institut für Sozialwissenschaften der Humboldt-Universität zu Berlin.
- LUTZ, H., SCHWALGIN, S. (2005): *When Homes Become a Workplace: Domestic Work as an Ordinary Job?*. Predavanje na International Conference on Migration and Domestic Work in Global Perspective, 26.–29. maj 2005, Wassenaar.
- PHIZACKLEA, A. (1998): Migration and Globalization: A Feminist Perspective. V: LUTZ, H., KHALID, K. (ur.): *The New Migration in Europe*. London, Macmillan, 21–38.
- RERRICH, Maria S. (2002): Bodenpersonal im Globalisierungsgeschehen. »Illegale« Migrantinnen als Beschäftigte in deutschen Haushalten. *Mittelweg*, 36, 4–23.
- ROSNER, J. (2001): Illegalisierte Arbeitsmigrantinnen in Haushalten in Deutschland. V: *Agisra, neue Wege für migrantinnen*, št. 30, 72–81.
- SCHULTZ, S. (2000): Arbeitsmarkt Privathaushalt. V: Autorinnenkollektiv (ur.): *Ohne Papiere in Europa. Illegalisierung der Migration – Selbstorganisation und Unterstützungsprojekte in Europa*. Berlin/Hamburg, Schwarze Risse/Rote Straße, 151–157.
- SCHULTZ, S. (2001): Domestic Slavery oder Green Card?. V: *Feministische Strategien zu bezahlter Hausarbeit*, iz3w, nov./dec. 2001, 23–26.
- SCHWENKEN, H. (2003): *RESPECT for All: The Political Self-Organization of Female Migrant Domestic Workers in the European Union*. *Refuge*, 21, 3, 45–52.
- Transnational Report (2004): *Homes, Caretaking, Frontiers... Migrant Women's Rights and Conciliation*. Madrid, Edición Traficantes de Sueño.
- WEIß, A. (2002): *Raumrelationen als zentraler Aspekt weltweiter Ungleichheiten*. *Mittelweg* 36, 11, 2, 76–92.